

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний університет внутрішніх справ

РУДИК МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 343.915

**ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ
МОЛОДІЖНИМИ ФУТБОЛЬНИМИ УГРУПОВАННЯМИ
В УКРАЇНІ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Національній академії внутрішніх справ, Міністерство внутрішніх справ України.

Науковий керівник –

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Копотун Ігор Миколайович,
Інститут служби зовнішньої розвідки
України, проректор з навчальної роботи.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Гумін Олексій Михайлович,
Національний університет «Львівська
політехніка», завідувач кафедри
кримінального права і процесу
Інституту права та психології;

кандидат юридичних наук, доцент
Васильєв Андрій Анатолійович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, професор кафедри
кримінального права та кримінології
факультету № 1.

Захист відбудеться 22 жовтня 2016 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.03 у Харківському національному університеті внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ (61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27).

Автореферат розісланий 15 вересня 2016 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Д. Ю. Кондратов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Початок ХХІ століття позначився сплеском активності молодіжних рухів. Соціально-економічні й політичні перетворення в країні, процеси інтеграції в глобалізоване світове співтовариство призвели до зламу колишніх моральних цінностей, норм і традицій. Перманентні суспільні трансформації при недостатній увазі уповноважених органів державної влади до питань організації дозвілля дітей та молоді, їх зайнятості та відпочинку призвели до посилення радикальних течій, існування яких зовні почало виявлятися в протиправній діяльності неформальних об'єднань, в тому числі на спортивному ґрунті.

Сучасний стан правопорядку в Україні характеризується доволі складною криміногенною обстановкою, зокрема, у сфері охорони публічного порядку, про що свідчать щорічні статистичні звіти МВС та Національної поліції України. Злочини проти громадського (публічного) порядку посідають п'яте місце в загальній структурі злочинності (серед них вияви хуліганства упродовж 2011–2015 рр. становлять в середньому близько 14,5 %). Проявом порушення громадського (публічного) порядку є хуліганські дії, які вчиняються під час спортивних змагань, зокрема так зване «футбольне хуліганство», що поширене у більшості країн майже на всіх континентах. Набули широкого суспільного резонансу масові порушення порядку під час проведення футбольних матчів останніх чемпіонатів Європи (2008 і 2012 рр.) та світу (2010 і 2014 рр.), а також різноманітні інциденти під час клубних турнірів, що наочно підтверджують підвищену небезпеку радикально налаштованих угруповань футбольних фанів, схильних до неконтрольованого насильства та агресії, вандалізму й інших суспільно небезпечних діянь, які загрожують життю та здоров'ю невизначеної кількості людей, посягають на право власності, а також створюють ризик зриву спортивних змагань.

За даними статистики, упродовж 2015 року зареєстровано 54 радикальні угруповання футбольних фанатів. На профілактичних обліках перебуває понад 900 їх активних учасників, які неодноразово вчиняли правопорушення. Спостерігається тенденція до збільшення масштабів протиправної діяльності футбольних уболівальників, їх консолідації в неформальні об'єднання кримінальної спрямованості, виникнення особливого різновиду кримінальної субкультури, що стає однією з головних криміногенних детермінант. Ситуація ускладнюється через відсутність статистичних узагальнень стану та динаміки таких фактів, застарілість нормативно-правового регулювання профілактичної роботи, неузгодженість дій правоохоронців, представників недержавних охоронних організацій та інших суб'єктів сектору безпеки, які беруть участь у забезпеченні правопорядку під час футбольних матчів.

Пошук шляхів удосконалення заходів запобігання злочинам проти громадського порядку, зокрема під час проведення спортивно-масових та інших публічних заходів, був предметом активних дискусій у різні періоди, зокрема у працях Ю. М. Антоняна, М. М. Бабаєва, М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, В. В. Василевича, А. А. Васильєва, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, О. М. Гуміна, Н. О. Гуторової, І. М. Даньшина, С. Ф. Денисова, Т. А. Денисової, О. М. Джужі, А. І. Долгової, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, К. Є. Ігошева,

І. І. Карпеця, О. О. Кваші, О. М. Костенка, І. М. Копотуна, В. М. Кудрявцева, В. В. Кузнєцова, В. М. Куца, О. Г. Колба, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, В. А. Мисливого, П. П. Михайленка, А. А. Музики, В. О. Навроцького, Р. П. Олійничука, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. П. Тихого, Є. В. Фесенка, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, В. І. Шакуна, Н. В. Яницької, Н. М. Ярмиш та ін.

Напрацювання зазначених учених містять низку положень і висновків, які прямо або опосередковано стосуються окремих аспектів запобігання злочинам у сфері публічного порядку та безпеки і створюють значне теоретичне підґрунтя для подальших досліджень. Однак, вивчення усього комплексу проблем запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, в Україні не було здійснено. Зважаючи на те, що проблема профілактичного впливу на девіантну поведінку учасників неформальних молодіжних об'єднань у сфері організації та проведення спортивних заходів, її корекції завжди вважалась однією з ключових у кримінології, сьогодні її вирішення потребує розроблення новітнього інструментарію з урахуванням положень чинного законодавства, правозастосовної практики та зарубіжного досвіду. Зазначене підтверджує важливість та своєчасність обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження відповідає положенням Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів і, зокрема, футбольних матчів (Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2791), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007), Плану заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 р. (Постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 р. № 767), Пріоритетним напрямом наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275) та планам науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2011–2015 рр. Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 березня 2011 р., протокол № 17, та зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1171, 2011 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є розроблення на основі чинного законодавства, наукових джерел, результатів узагальнення практики правозастосування та зарубіжного досвіду науково обґрунтованих рекомендацій щодо правового, організаційного та практичного забезпечення запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні, з визначенням шляхів удосконалення правоохоронної діяльності відповідного спрямування.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було вирішити такі задачі:

– розкрити історико-правові передумови становлення та розвитку радикальних молодіжних рухів, а також неформальних молодіжних футбольних угруповань в Україні;

- надати кримінально-правову характеристику злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями;
- узагальнити та порівняти зарубіжний досвід запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями;
- охарактеризувати стан, структуру та динаміку злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями;
- узагальнити детермінанти злочинної поведінки учасників молодіжних футбольних угруповань;
- визначити кримінологічно значущі ознаки особи, яка вчиняє злочини у складі молодіжних футбольних угруповань;
- сформулювати концептуальне бачення запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, на загальносоціальному рівні;
- запропонувати спеціально-кримінологічні заходи, спрямовані на удосконалення запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями;
- визначити напрями удосконалення взаємодії правоохоронних органів та інших суб'єктів щодо запобіганні злочинам цієї категорії.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку з виявленням, попередженням і припиненням протиправної діяльності учасників молодіжних футбольних угруповань в Україні та інших країнах.

Предмет дослідження – запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні.

Методи дослідження. При проведенні дослідження для вирішення поставлених задач використовувались у комплексі загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: історико-правовий – під час ретроспективного аналізу становлення та розвитку неформальних молодіжних угруповань (підрозділи 1.1, 1.3); системно-структурний – з метою аналізу сутності досліджуваних правових та кримінологічних категорій, їх предметно-компонентного складу (підрозділи 1.2, 2.3, 3.2); порівняльного аналізу – для виявлення особливостей запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні та інших країнах, а також оцінки можливостей упровадження зарубіжного досвіду у вітчизняне законодавство (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2, 3.3); контент-аналізу – під час опрацювання матеріалів кримінальних проваджень за окремими кількісними та якісними параметрами з подальшою інтерпретацією одержаних результатів у дисертаційній роботі (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); моделювання – при формулюванні висновків до розділів і загальних оцінок, а також пропозицій щодо удосконалення кримінологічного запобігання та практики його застосування (розділи 1–3); логіко-нормативний – для аналізу законодавчих та відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів з питань запобігання злочинам правоохоронними органами України (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.2); соціологічні методи (анкетування, інтерв'ювання, спостереження) – з метою вивчення думок різних категорій респондентів з проблемних питань дослідження та з'ясування соціальної результативності відповідних правових норм й організаційних заходів (розділи 2–3); статистичний

метод – для здійснення аналізу зібраних емпіричних даних, а також офіційної статистичної звітності (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення та аналізу 85 адміністративних проваджень за ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення, 220 кримінальних проваджень (справ) відкритих (порушених) за ознаками ст. 293–296 Кримінального кодексу України, що розглядались у 2010–2014 рр. судами різних регіонів України; дані анкетування 270 працівників правоохоронних органів України; 65 футбольних уболівальників – членів молодіжних фан-клубів футбольних клубів «Динамо» (Київ) і «Карпати» (Львів); узагальнені статистичні відомості щодо стану злочинності в Україні за період 2000–2015 рр. (за матеріалами Державної служби статистики України, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України). При підготовці дисертації використано досвід роботи автора в підрозділах системи МВС України, а також результати безпосереднього ознайомлення з діяльністю правоохоронних органів у Туреччині, ФРН, Молдові, Республіці Білорусь, Польщі та Франції.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших монографічних досліджень, в якому на основі комплексної кримінологічної характеристики правопорушень, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні, запропоновано концептуальні засади запобігання злочинам цієї категорії з науковим обґрунтуванням перспектив їх реалізації в законотворчому процесі та практичній діяльності правоохоронних органів України. У дисертації обґрунтовано низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

вперше:

- надано авторське визначення групи злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, під якими слід розуміти низку спільних за кримінологічними ознаками кримінально караних умисних групових посягань на громадську безпеку, що вчиняються учасниками радикальних молодіжних об'єднань з хуліганських мотивів напередодні, під час або після футбольних змагань різного рівня, на стадіонах, вулицях та в інших публічних місцях проведення спортивних змагань;

- з урахуванням доктринальних підходів, напрацьованих у європейських країнах, здійснено розподіл злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, на чотири групи: «передматчеві» (вчиняються до початку футбольного матчу); «стадіонні» (протягом футбольного матчу); «післяматчеві» (після закінчення футбольного матчу) та «ініціативні» (не прив'язані за часом до футбольного матчу, але в основі мають «футбольну» мотивацію), на підставі чого обґрунтовано необхідність подальшої диференціації та деталізації програм протидії та запобігання відповідним кримінальним правопорушенням;

- надано комплексну кримінологічну характеристику злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, як системи показників стану, структури й динаміки злочинних посягань цієї категорії, детермінант їх учинення, соціально-психологічних ознак правопорушників і потерпілих. Виявлено

стійку тенденцію до зростання питомої ваги тяжких та особливо тяжких злочинів, ступеня їх організованості, більшої агресії та нетерпимості стосовно інших груп уболівальників та осіб, уповноважених забезпечувати охорону громадського (публічного) порядку;

– оцінено ступінь латентності злочинів, що вчиняються учасниками молодіжних футбольних угруповань, з виокремленням найбільш значимих чинників об'єктивного (неможливість установлення в обстановці проведення спортивного масового заходу ступеня винуватості учасників групових дій) та суб'єктивного (неправильна початкова правова кваліфікація групових порушень публічного порядку, ухилення правоохоронців від реєстрації окремих злочинів, маніпулювання статистичною звітністю) характеру, які впливають на результати виявлення та обліку кримінальних правопорушень цієї категорії;

удосконалено:

– типологію відвідувачів футбольних матчів, зокрема виокремлено та охарактеризовано «ситуативних глядачів» (розглядають відвідування футбольних матчів як форму дозвілля); «любителів футболу» (отримують задоволення від самої гри, не ототожнюючи себе з певним футбольним клубом); «футбольних фанатів» (учасників ситуативних або постійних груп з притаманною їм субкультурою); «футбольних хуліганів» (надають пріоритет протиправним діям);

– періодизацію становлення та розвитку вітчизняних неформальних футбольних угруповань на основі ретроспективного аналізу діяльності радикальних молодіжних рухів в Україні, пов'язаної як з об'єктивними закономірностями організації та проведення спортивних змагань, так і характером суспільно-політичних процесів у державі на різних історичних етапах;

– наукове обґрунтування комплексу заходів загальносоціального й спеціально-кримінологічного запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, з виокремленням місця й ролі підрозділів Національної поліції України щодо їх реалізації;

дістало подальший розвиток:

– кримінологічна характеристика групової насильницької злочинності молоді, зокрема рівень, структура, динаміка, основні тенденції і прогнози розвитку злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями;

– пропозиції щодо удосконалення законодавчого та організаційного забезпечення запобігання груповій насильницькій злочинності молоді з урахуванням позитивного досвіду законодавців Великої Британії, Бельгії, Німеччини, Польщі, Італії, Австрії, Іспанії, Швеції;

– теоретичні положення щодо удосконалення взаємодії правоохоронних органів та інших суб'єктів щодо запобігання злочинам цієї категорії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі – для подальшої розробки фундаментальних та прикладних тем кримінології та профілактики злочинів, пов'язаних з проблематикою запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні (акт Кримінологічної асоціації України від 15 червня 2016 року);

– у правотворчості – в процесі вдосконалення законодавства України, зокрема автором розроблено проект закону України «Про заходи безпеки під час проведення змагань серед професіональних футбольних клубів» (лист до Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 18 березня 2016 року № 46/2309);

– у правозастосовній діяльності – для надання пропозицій щодо методики запобігання злочинам, що вчиняються радикальними молодіжними угрупованнями під час футбольних матчів (лист Центру безпеки дорожнього руху та автоматизованих систем МВС України від 25 січня 2013 року № 45/304);

– у навчальному процесі – при викладанні курсів «Кримінологія», «Профілактика злочинів» та «Кримінальна віктимологія» і споріднених спецкурсів, а також при підготовці підручників, навчальних і методичних посібників (акт Національної академії внутрішніх справ від 27 січня 2016 року).

Особистий внесок здобувача. Викладені в роботі наукові положення, висновки й рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. У статті, поданої у списку публікацій, що виконана у співавторстві, авторський доробок становить не менше 50 %. У методичних рекомендаціях «Запобігання злочинам, що вчиняються радикальними молодіжними угрупованнями під час футбольних матчів» авторові належить висвітлення питань кримінологічної характеристики та запобігання злочинам. Наукові ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на всеукраїнських і міжвузівських науково-практичних конференціях: «Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування під час проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу» (м. Тернопіль, 25–26 листопада 2010 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 20 березня 2014 р.); «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 26 березня 2015 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено в десяти наукових публікаціях: шести статтях (з яких п'ять опубліковано у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному періодичному юридичному виданні), трьох тезах доповідей у збірниках науково-практичних конференцій, а також методичних рекомендаціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (240 найменувань на 25 сторінках) та шести додатків на 31 сторінці. Загальний обсяг дисертації становить 260 сторінок, із них основний текст займає 204 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне

та практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження та апробації; наведено відомості про публікації дисертанта, у яких відображено основні положення дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Соціально-правова характеристика злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Історико-правові передумови виникнення та розвитку неформальних молодіжних футбольних угруповань в Україні»* з'ясовано, що сучасні молодіжні рухи в Україні характеризуються поступовою радикалізацією з огляду на загострення соціально-політичної ситуації в окремих регіонах та загальне зниження рівня добробуту населення.

На підставі дослідження історичних документів та нормативно-правових актів виокремлено основні етапи становлення феномена вітчизняного неформального молодіжного футбольного угруповання: перший (1980-ті – 1991 рр.) – характеризується зародженням у радянському молодіжному середовищі футбольного фанатизму в умовах тиску моностилістичної радянської культури, активної протидії такому руху з боку держави та суспільства; другий (1991–2000 рр.) – пов'язаний з унормуванням, структуруванням та формальним відокремленням молодіжних футбольних угруповань, чому сприяли популяризація світових футбольних практик засобами масової інформації, ескалація соціальної агресії; третій – сучасний етап розвитку молодіжного футбольного руху, що відрізняється чіткою груповою ієрархією та виникненням специфічної субкультури футбольних фанів (групові традиції спільної діяльності під час футбольних матчів або у зв'язку ними, специфічний сленг, елементи зовнішньої атрибутики тощо).

На підставі здійснення характеристики сучасного руху футбольних уболівальників, існуючі молодіжні футбольні угруповання в Україні розподілено на формальні (фан-клуби) та неформальні (угруповання типів «хуліганс» та «ультрас»). Неформальні об'єднання мають як організований (за клубною, територіальною, суб'єктною та іншими ознаками), так і неорганізований (стихійний) характер.

У підрозділі 1.2 *«Кримінально-правова характеристика злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями»* проаналізовано склади найбільш поширених злочинів проти громадського порядку та моральності, що вчиняються учасниками молодіжних радикальних угруповань у зв'язку з проведенням футбольних матчів (ст.ст. 263, 293–296 Кримінального кодексу України), а також інші, пов'язані з ними злочини проти життя та здоров'я, власності, безпеки руху й експлуатації транспорту, авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

З'ясовано, що діяльність радикальних молодіжних футбольних угруповань має більший ступінь суспільної небезпеки, порівняно з іншими груповими формами порушення громадського (публічного) порядку, через високий ступінь мобільності та організованості учасників таких об'єднань, активний опір працівникам правоохоронних органів і перманентне збільшення кількості учасників. За своїми якісними характеристиками та тяжкістю наслідків цей різновид кримінальної активності суттєво впливає на стан правопорядку, що викликає необхідність розроблення й упровадження адекватних рівню загроз профілактичних заходів.

Відповідно до положень чинного законодавства про кримінальну відповідальність та узагальнень правоохоронної практики, склади злочинів за характером об'єкта та спрямуванням дій злочинців розподілено на три підгрупи, пов'язані з груповими посяганнями на громадський порядок (ст. 293, 294, ч. 2–4 ст. 296 КК України); спеціальним видом підбурювання (ст. 295 КК України); іншими хуліганськими діями. Встановлено, що протиправні дії учасників молодіжних футбольних угруповань можуть спочатку виявлятися в дрібному хуліганстві, яке згодом набуває більшої суспільної небезпечності та переростає у кримінально карані дії. Особа злочинця, як правило, зорієнтована на порушення публічного порядку, схильна надалі до вчинення й інших злочинів.

У підрозділі 1.3 *«Міжнародний досвід запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями»* проаналізовано практику функціонування молодіжних футбольних угруповань в європейських країнах, зокрема Великій Британії, Нідерландах, Бельгії, Італії, Іспанії, Швеції, Данії, Фінляндії, Німеччині, Чехії, Словаччині, Польщі, Сербії, Хорватії, Словенії, Греції та Болгарії. Основними типами молодіжних футбольних угруповань в більшості країн, є британський, італійський та польський.

Перші молодіжні футбольні угруповання виникли в Англії у 60-ті роки ХХ ст., що призвело до формування так званого «феномена футбольної злочинності». У 1980-ті рр. виникає оригінальна британська субкультура футбольних хуліганів «кежуалс», що супроводжувалася підвищенням організованості та рольової диференціації в середовищі футбольних уболівальників. Вони стали зразком для футбольних фанів більшості посткомуністичних країн.

Визначено два напрями розвитку зарубіжних молодіжних футбольних угруповань: «південний» (Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Хорватія, Румунія, Угорщина) та «північний» (Велика Британія, Голландія, Бельгія, Німеччина, Польща). У межах «північного» напрямку визначено стилі: «британо-голландський» та «польсько-німецький», які відрізняються за головною метою насильницьких дій (для першого – захоплення території супротивника, для другого – завдання фізичної шкоди супротивнику).

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1 *«Стан, динаміка та структура злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями»* проаналізовано основні кількісні та якісні показники злочинів цієї категорії. За офіційною статистикою, упродовж 2010-2015 рр. за фактами правопорушень, учинених футбольними вболівальниками, було зареєстровано 574 епізоди хуліганських дій (щорічна динаміка становила 3,7 %). Питома вага злочинів цієї категорії у структурі всіх злочинів проти громадського порядку становить у середньому 2,5 %.

З'ясовано, що значна кількість учинених футбольними вболівальниками кримінальних правопорушень залишається поза реєстрацією через низку причин: унаслідок традиційно поблажливого ставлення до таких правопорушників, багато з яких є неповнолітніми; неправильної кваліфікації групових порушень громадського (публічного) порядку з боку вболівальників як адміністративних проступків; відмови у реєстрації низки супутніх суспільно небезпечних діянь, які вчиняються

одночасно (протягом) з порушенням громадського порядку (наприклад, застосування насильства стосовно представника влади, заподіяння шкоди здоров'ю різного ступеня тяжкості, побой, знищення і пошкодження майна тощо).

У структурі злочинів, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями переважає хуліганство – 53,0 %, суб'єктами якого здебільшого є неповнолітні (38,0 %), а також особи віком від 18 до 25 років (44,0 %), які під час учинення злочинів перебували в стані сп'яніння (алкогольного – у 75,0 %, наркотичного – у 8,0 %). На стан криміногенної ситуації в регіоні (місті) впливають такі чинники: динаміка проведення футбольних матчів; суспільний інтерес до футболу; наявність футбольної команди, чисельності її вболівальників, а також ступінь поширеності фан-руху. Осередки радикальних організацій поширені насамперед у великих містах (мегаполісах) – Києві, Дніпрі, Харкові, Львові, Одесі. Час учинення злочинів об'єктивно прив'язаний до періоду проведення футбольних матчів (переважно вечірній час доби). Територіальна локалізація вчинених дій може виходити за межі власне стадіону та прилеглої до нього території, охоплюючи місця, заздалегідь обумовлені організаторами об'єднань, зокрема «збіговиська» фанатів, території парків, скверів і вокзалів.

У підрозділі 2.2 «Причини та умови злочинної поведінки учасників молодіжних футбольних угруповань» наголошено, що неорганізованість дозволля більшості молоді, відсутність батьківського та соціального контролю, неорганізована профілактична робота сприяють консолідації молодих людей та підлітків у неформальні групи антигромадської спрямованості з власною субкультурою та системою взаємин. Чинниками, які сприяють формуванню радикально налаштованих угруповань футбольних уболівальників, опитані назвали: пропагування ультраправих ксенофобських настроїв (73,0 %); відсутність механізмів регулювання діяльності таких об'єднань державою (58,0 %); поширення девіантної поведінки, пропагування вживання алкоголю, наркотиків, паління, статевої розбещеності (47,0 %); невдоволення молоді старшим поколінням, що переростає в молодіжно-підлітковий протест (31,0 %) тощо. Негативний вплив неформальних груп на підлітків та молодь неможливо припинити шляхом звичайної ізоляції від групи, оскільки остання забезпечує їм необхідний соціальний та емоційний комфорт.

Одним з головних чинників у механізмі злочинної поведінки, що призводять до вчинення злочинів молодіжними футбольними угрупованнями, є різні види провокацій (як заздалегідь спланованих, так і стихійних) з боку окремих уболівальників та інших зацікавлених осіб. Відзначається й негативна роль засобів масової інформації в поширенні чуток про масштаби масових заворушень (70,0 %). Не менш впливовим чинником визнають ворожнечу та нетерпимість уболівальників до поліцейських й інших осіб, які охороняють громадський (публічний) порядок (стюардів, військовослужбовців). Відзначається недостатня профілактична функція підрозділів Національної поліції щодо отримання інформації про місця збору, чисельність, наміри, а також лідерів й активних учасників неформальних груп. Недосконалою є й адміністративна практика, зокрема, відсутній належний облік неповнолітніх та інших категорій осіб, які повторно вчинили адміністративні та кримінальні правопорушення.

У підрозділі 2.3 «Характеристика особи, яка вчиняє злочини у складі молодіжних футбольних угруповань» розглядаються різні типи уболівальників, які вчиняють правопорушення під час футбольних матчів.

У структурі футбольних уболівальників виокремлено особливу категорію – футбольних фанатів (за експертними оцінками, в Україні понад 54 тис. футбольних фанатів, з яких офіційно зареєстровано не більше 30 тис.; на профілактичному обліку в органах поліції перебуває 1,8 тис.). Основними критеріями належності уболівальників до фанатів є: активне відвідування домашніх матчів команди; щорічне здійснення декількох виїздів в інші міста; знання і прийняття субкультури. За результатами опитувань, суб'єктами групових порушень громадського (публічного) порядку є переважно футбольні фанати (66,6 %), зокрема учасники неформальних молодіжних угруповань (23,3 %). Злочини вчиняють здебільшого чоловіки (92,4 %), віком від 18 до 25 років (78,4 %), які мають постійне місце проживання (94 %). Серед притягнутих до кримінальної відповідальності учасників молодіжних футбольних угруповань майже третину (30,6 %) становили особи, які не працюють і не навчаються. Більшість неповнолітніх учасників (понад 60 %) мали несприятливі стосунки в родині, а їх батьки виявляли байдужість до поведінки та виховання дітей.

Виокремлено характерні риси особи футбольного уболівальника, який схильний до вчинення злочину, зокрема: постійна демонстрація зневаги до норм загальноприйнятої поведінки (лихослів'я, поява у стані алкогольного сп'яніння, чіпляння до громадян, псування громадського (публічного) майна); наслідування негативним звичаям і традиціям фанатської субкультури, що заохочує вияви ворожнечі між угрупованнями фанатів; систематичний вияв ослабленого почуття сорому, байдужого ставлення «до переживань інших», нестриманості, грубості, брехливості; умисне створення конфліктних ситуацій з правоохоронцями; пошук під час матчу приводів для конфлікту.

Розділ 3 «Заходи запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Загальносоціальні заходи запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями» проаналізовано напрями імплементації положень Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів спортивних заходів, зокрема футбольних матчів (1985 р.), що спрямовані на запобігання виявам насильства, хуліганства і вандалізму під час проведення спортивних заходів. Зазначений міжнародно-правовий документ закріплює обов'язок держав визнавати злочинними діяння, пов'язані з насильством або хуліганськими діями з боку футбольних уболівальників (пп. «а», п. 1, ст. 3).

Серед заходів загальносоціального характеру виокремлено низку пріоритетних напрямів запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями: прийняття Національної програми профілактики правопорушень серед молоді; удосконалення законодавства щодо притягнення неповнолітніх до юридичної відповідальності за адміністративні проступки та в порядку цивільного судочинства (застосування різних видів суспільно-корисних робіт, спрямованих на відшкодування шкоди, завданої неправомірними діями); унормування діяльності футбольних фан-клубів; удосконалення правової освіти

підлітків та залучення для цього кваліфікованих педагогів, психологів, юристів, працівників правоохоронних органів; відродження центрів організації дозвілля молоді (використання можливостей не лише державних інститутів, а й громадських об'єднань і рухів, у тому числі спортивного спрямування); участь засобів масової інформації у висвітленні заходів, які вживаються правоохоронними органами. З урахуванням зарубіжного досвіду, напередодні матчів підвищеного ступеня ризику необхідно вживати заходи стосовно «згладжування» в засобах масової інформації ажіотажу щодо можливих конфліктів уболівальників футбольних клубів та сил правопорядку.

У підрозділі 3.2 *«Спеціально-кримінологічні заходи запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями»* послідовно розглянуто зміст оперативно-запобіжних заходів, спрямованих на виявлення лідерів та членів неформальних об'єднань футбольних фанатів, забезпечення громадського (публічного) порядку під час футбольних матчів (підготовчий, основний та заключний етапи), безперервний контроль за поведінкою груп ризику.

Визнано доцільним для запобігання можливим груповим порушенням порядку на трибунах стадіонів використовувати постійну відеофіксацію поведінки глядачів. Ефективність профілактичного впливу на радикально налаштованих уболівальників може бути підвищена за рахунок делегування обов'язків стюардів спеціально підготовленим загонам «спотерів» з числа працівників правоохоронних органів (цю ідею підтримали 77 % опитаних працівників поліції), а в перспективі, не виключається, – підрозділам муніципальної (місцевої) поліції.

У зв'язку з підвищеним ризиком учинення терористичних актів у місцях значного скупчення людей запропоновано методiku організації взаємодії служб безпеки на стадіонах з представниками правоохоронних органів щодо спільної оперативної перевірки з метою виявлення зброї, вибухових та отруйних речовин, інших предметів, небезпечних для життя та здоров'я невизначеного кола осіб.

У підрозділі 3.3 *«Удосконалення практики взаємодії правоохоронних органів та громадськості в запобіганні злочинам, що вчиняються футбольними уболівальниками»* запропоновано напями співпраці недержавних громадських об'єднань з підрозділами Національної поліції України. Передумовою такої взаємодії вважається спільне планування заходів з охорони громадського (публічного) порядку за участю організатора футбольного матчу, служби безпеки стадіону (клубу), органів місцевого самоврядування та поліцейських служб щодо недопущення протиправних дій з боку уболівальників.

Запропоновано напями удосконалення діяльності стюардів шляхом обов'язкового проходження кандидатами та відповідні посади спеціалізації, а працівниками таких служб – підвищення кваліфікації на базі освітніх закладів зі специфічними умовами навчання. Для належної взаємодії суб'єктів, які залучаються до забезпечення громадського (публічного) порядку та безпеки під час проведення футбольних матчів, потрібно створювати координаційний штаб (запропоновано модель його організації) у складі представників компаній – організаторів матчу, підрозділів Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій, служб безпеки футбольних клубів, приватних охоронних структур, власників стадіону, місцевого органу виконавчої влади та органу охорони здоров'я.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі узагальнення положень чинного законодавства, правозастосовної практики та відповідних кримінологічних концепцій вітчизняних і зарубіжних вчених розроблено наукові положення, що в сукупності спрямовані на розв'язання важливого науково-прикладного завдання – запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні. Одержані в процесі дослідження наукові результати дають підстави для висновків, рекомендацій та узагальнень, що мають як теоретичне, так і практичне значення. Найсуттєвішими з них є такі:

1. З урахуванням ретроспективного аналізу діяльності радикальних рухів в Україні виокремлено три основні етапи становлення та розвитку молодіжних футбольних угруповань, трансформація яких пов'язана як з об'єктивними закономірностями організації й проведення спортивних змагань, так і характером суспільно-політичних процесів у державі в різні історичні періоди. Наслідками поширення в суспільстві футбольного фанатизму як соціального феномена є зростання масштабів групових порушень громадського (публічного) порядку, збільшення кількості актів вандалізму та застосування насильства, знищення й пошкодження чужого майна. Особливістю сучасних молодіжних футбольних угруповань в Україні є те, що, з одного боку, вони сформовані на основі радянських футбольних традицій, а з іншого – їм притаманні ознаки британської та польської моделей, зокрема щодо чіткої ієрархічної побудови та поширення специфічної субкультури.

2. Злочини, що вчиняються учасниками молодіжних футбольних угруповань, є різновидом групової насильницької злочинності неповнолітніх. Специфічними їх ознаками є такі: взаємозв'язок з проведенням футбольних матчів; спрямування на відносини у сфері публічного порядку та безпеки, а також низку додаткових об'єктів кримінально-правової охорони; груповий і насильницький характер; умисна форма вини. До таких злочинів за Кримінальним кодексом України належать різні посягання на громадський порядок та моральність у зв'язку з проведенням футбольних матчів (ст. 263, 293–296), а також інші (супутні) діяння, що посягають на життя та здоров'я, власність, безпеку руху й експлуатації транспорту, авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Запропоновано доповнити Кримінальний кодекс України ст. 255–1 «Створення неофіційних фан-клубів», виклавши її в такій редакції: *«Створення неофіційного фан-клубу професіонального футбольного клубу, а також керівництво такою організацією або участь у ній, або участь у злочинах, вчинюваних такою організацією, а також організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників таких організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення діяльності чи координації дій об'єднань таких організацій або організованих груп – караються позбавленням волі на строк від двох до семи років».*

3. На основі вивчення досвіду правоохоронної діяльності низки європейських країн запропоновано перспективні для впровадження у вітчизняну практику напрями запобігання порушенням громадського (публічного) порядку та безпеки на стадіонах з боку молодіжних футбольних угруповань, а саме щодо: постійної відеофіксації та аналізу поведінки вболівальників на стадіоні та прилеглих територіях; запровадження спеціальної підготовки «спотерів», уповноважених на охорону громадського (публічного) порядку на стадіонах, з числа працівників правоохоронних органів, а також підрозділів муніципальної (місцевої) поліції; організації взаємодії недержавних служб безпеки з представниками спеціалізованих підрозділів правоохоронних органів щодо спільної оперативної перевірки об'єктів та учасників з метою виявлення зброї, вибухових та отруйних речовин, а також інших предметів, небезпечних для життя та здоров'я багатьох людей; упровадження «футбольної розвідки» з використанням негласних оперативних та оперативно-технічних заходів з метою відвернення та припинення злочинів; створення автоматизованої бази даних футбольних уболівальників, схильних до вчинення злочинів та інших правопорушень.

4. До головних елементів кримінологічної характеристики злочинів, що вчиняються учасниками молодіжних футбольних угруповань, належать виявлені кількісні та якісні тенденції їх поширення. Динаміка таких діянь упродовж 2010–2015 рр. демонструє приріст у загальній структурі злочинів проти громадського порядку та моральності (+ 3,7 %), зростання питомої ваги тяжких й особливо тяжких злочинів (+ 8,2 %), а також показників групової злочинності (+ 4,8 %). У структурі злочинів молодіжних футбольних угруповань переважає хуліганство – 53 %. Осередки радикальних організацій поширені насамперед у великих містах (мегаполісах) – Києві, Дніпрі, Харкові, Львові, Одесі. Серед чинників, що визначають латентність таких діянь, найбільш значимими опитані визнали неправильну кваліфікацію групових порушень громадського (публічного) порядку, зокрема як адміністративних проступків, неможливість встановлення ступеня винуватості учасників групових дій, а також ухилення правоохоронців від реєстрації окремих злочинів.

5. Причинний комплекс злочинів, що вчиняються учасниками молодіжних футбольних угруповань, охоплює широке коло детермінант як за природою, так і за механізмом впливу на злочинність. Серед загальних факторів виокремлено та охарактеризовано групи чинників, що сприяють формуванню радикально налаштованих угруповань футбольних уболівальників. Негативний вплив неформальних груп на підлітків та молодь неможливо припинити шляхом їх ізоляції від групи, оскільки остання забезпечує їм необхідний соціальний та емоційний комфорт. Одним з головних чинників у механізмі злочинної поведінки, що призводять до вчинення злочинів молодіжними футбольними угрупованнями, вважаються провокації з боку окремих уболівальників та інших зацікавлених осіб. Відзначається недостатній профілактичний вплив правоохоронних органів, що передбачає своєчасне отримання інформації про місця збору, чисельність, наміри, а також лідерів й активних учасників неформальних молодіжних груп.

6. На основі систематизації відомостей про особу правопорушника виокремлено та охарактеризовано кримінологічні типи футбольних фанатів з числа

учасників молодіжних футбольних угруповань. Серед притягнутих до кримінальної відповідальності майже третину (30,6 %) становили особи, які не працювали і не навчались. Більшість неповнолітніх правопорушників мали несприятливі стосунки в родині, а їх батьки виявляли байдужість до поведінки та виховання дітей. Виокремлено характерні риси особи футбольного уболівальника, який схильний до вчинення правопорушень, на основі яких запропоновано відповідну сукупність (послідовність) проведення спеціально-кримінологічних та індивідуальних профілактичних заходів.

7.3 огляду на положення Європейської конвенції про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів спортивних заходів, зокрема футбольних матчів (1985 р.), інших міжнародно-правових актів, а також вітчизняного законодавства, виокремлено напрями запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, на загальносоціальному рівні. У контексті напрямів удосконалення правового регулювання превентивної діяльності пріоритетним визнано прийняття Національної програми профілактики правопорушень серед молоді, удосконалення законодавчого порядку притягнення неповнолітніх до юридичної відповідальності за адміністративні проступки та в порядку цивільного судочинства, а також унормування діяльності футбольних фан-клубів. Серед заходів організаційного характеру проаналізовано напрями удосконалення правової освіти підлітків, зокрема через відродження центрів організації дозвілля молоді, а також використання можливостей засобів масової інформації. Запропоновано редакцію проекту Закону України «Про заходи безпеки під час проведення змагань серед професіональних футбольних клубів» та Концепції забезпечення публічної безпеки та правопорядку під час проведення футбольних матчів на 2016–2020 рр.

8. До спеціально-кримінологічних віднесено комплекс оперативно-запобіжних заходів, спрямованих на виявлення лідерів та членів неформальних об'єднань футбольних фанатів, забезпечення громадського (публічного) порядку під час проведення футбольних матчів, безперервний контроль за поведінкою груп ризику. Визнано доцільним делегування обов'язків щодо забезпечення безпеки на стадіонах спеціально підготовленим загонам «спотерів» з числа працівників правоохоронних органів (з одночасним створенням розвідувальних бюро – на рівні поліцейських управлінь та Національного футбольного інформаційного пункту – на державному рівні). Розроблено проект типового плану забезпечення публічного порядку в місцях проведення спортивних заходів, в якому передбачено розстановку сил і засобів Національної поліції, служб безпеки футбольних клубів, задіяних у забезпеченні правопорядку на території обслуговування в межах компетенції, у тому числі шляхом упровадження телефонної служби допомоги – «Гаряча лінія футболу» з метою оперативного реагування на правопорушення, що готуються або вчиняються.

9. В основі взаємодії правоохоронних органів та інших суб'єктів запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, є спільне планування заходів з охорони громадського (публічного) порядку за участю організатора футбольного матчу, служби безпеки стадіону (футбольного клубу), органів місцевого самоврядування та поліцейських служб щодо недопущення протиправних дій з боку уболівальників. Запропоновано напрями удосконалення

діяльності «стюардів» шляхом обов'язкового проходження кандидатами та відповідні посади спеціалізації, а працівниками таких служб – підвищення кваліфікації на базі освітніх закладів зі специфічними умовами навчання. З метою мінімізації терористичних загроз під час футбольних матчів розроблено методику організації взаємодії служб безпеки на стадіонах з представниками спеціалізованих підрозділів правоохоронних органів щодо спільної оперативної перевірки об'єктів та осіб для виявлення небезпечних предметів і речовин. Виокремлено засади функціонування координаційного штабу у складі представників організаторів матчу, підрозділів Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій, служб безпеки футбольних клубів, приватних охоронних структур, власників стадіону, контактних осіб фан-клубів та фан-рухів для своєчасного реагування в разі виникнення надзвичайних ситуацій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Рудик М. М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що вчиняються молодіжними угрупованнями / М. М. Рудик // Право та управління – 2011. – № 1. – С. 363–370. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/prtup/2011_1/pdf/11rmvmvmu.pdf.
2. Рудик М. М. Заходи профілактики злочинів та інших правопорушень, що вчиняються під час проведення футбольних матчів / М. М. Рудик // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 264–272.
3. Рудик М. М. Проблеми відмежування правопорушень від злочинів у сфері громадського порядку / М. М. Рудик, І. М. Копотун // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 4 (74). – С. 248–257.
4. Рудик М. М. Роль соціально-психологічних факторів у детермінації злочинності в Україні / М. М. Рудик // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 62–71.
5. Рудик М. М. Основні засади запобігання злочинним угрупованням неповнолітніх, що вчиняють корисливо-насильницькі злочини / М. М. Рудик // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2015. – № 1. – С. 64–72.
6. Рудык Н. Н. Использование зарубежного опыта охраны общественного порядка силами муниципальной (местной) полиции в Украине / Н. Н. Рудык // Visegrad journal on human rights. – 2015. – № 5. – С. 23–37.
7. Рудик М. М. Характеристика молодіжних угруповань футбольних уболівальників та особливості їх субкультури / М. М. Рудик // Взаємодія органів державної влади та місцевого самоврядування під час проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 25–26 листоп. 2010 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2010. – С. 233–235.
8. Рудик М. М. Сутність та чинники молодіжних радикальних рухів / М. М. Рудик // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та

шляхи їх вирішення : тези доп. наук.-теорет. конф. (Київ, 20 берез. 2014 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 315–319.

9. Рудик М. М. Порушення громадського порядку молодіжними радикальними угрупованнями / М. М. Рудик // Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : тези доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 берез. 2015 р.) / [ред. кол. В. В. Черней, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 39–42.

10. Запобігання злочинам, що вчиняються радикальними молодіжними угрупованнями під час футбольних матчів : метод. рек. / [С. С. Чернявський, І. М. Копотун, М. М. Рудик] ; за заг. ред. О. М. Джужі. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 50 с.

АНОТАЦІЇ

Рудик М. М. Запобігання злочинам, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016.

Дисертація є комплексним дослідженням, у якому науково обґрунтовано рекомендації щодо напрямів запобігання злочинам, які вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями в Україні, з визначенням шляхів удосконалення правоохоронної діяльності відповідного спрямування. Оцінено історико-правові передумови становлення та розвитку неформальних молодіжних рухів в Україні. Надано кримінально-правову характеристику злочинів, що вчиняються учасниками молодіжних футбольних угруповань, розкрито їх стан, структуру та динаміку, наведено їх детермінанти, визначено кримінологічно значущі ознаки особи правопорушника. Запропоновано низку заходів запобігання злочинам на загальносоціальному та спеціально-кримінологічному рівнях з визначенням пріоритетних напрямів взаємодії правоохоронних органів та інших суб'єктів. У роботі сформульовано пропозиції законодавчого та організаційного характеру щодо напрямів запобігання.

Ключові слова: злочини, що вчиняються молодіжними футбольними угрупованнями, радикальні молодіжні рухи, запобігання злочинам, особа злочинця, кримінологічна характеристика, правоохоронні органи.

Рудик Н. Н. Предотвращение преступлений, совершаемых молодежными футбольными группировками в Украине. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2016.

Диссертация является комплексным исследованием, в котором научно обоснованы рекомендации по предупреждению преступлений, совершаемых

молодежными футбольными группировками в Украине, с определением путей совершенствования правоохранительной деятельности соответствующего направления. Оценены историко-правовые предпосылки становления и развития неформальных молодежных движений в Украине. Дана уголовно-правовая характеристика преступлений, совершаемых участниками молодежных футбольных группировок, раскрыты их состояние, структура и динамика, приведены детерминанты, определены криминологически значимые признаки личности правонарушителя. Предложен ряд мер предупреждения преступлений на общесоциальном и специально-криминологическом уровнях с определением приоритетных направлений взаимодействия правоохранительных органов и других субъектов, путем внесения предложений законодательного и организационного характера.

Дано авторское определение преступлений, совершаемых молодежными футбольными группировками, под которыми следует понимать ряд общих по криминологическим признакам уголовно наказуемых умышленных групповых посягательств на общественную (публичную) безопасность, совершаемых участниками радикальных молодежных объединений из хулиганских побуждений накануне, во время или после футбольных состязаний различного уровня на стадионах, улицах и в других общественных местах. С учетом доктринальных подходов, принятых в ряде европейских стран, преступления, совершаемые участниками молодежных футбольных группировок, распределены на «предматчевые», «стадионные», «послематчевые» и «инициативные».

Выявлена устойчивая тенденция увеличения удельного веса тяжких и особо тяжких преступлений, степени их организованности, большей агрессии и нетерпимости по отношению к другим группам болельщиков и лиц, уполномоченных обеспечивать охрану общественного порядка. Оценена степень латентности преступлений, совершаемых участниками молодежных футбольных группировок, с выделением наиболее значимых факторов объективного и субъективного характера, которые влияют на результаты выявления и учета правонарушений этой категории.

Усовершенствована научная периодизация становления и развития неформальных футбольных группировок на основе ретроспективного анализа деятельности радикальных молодежных движений в Украине, связанной как с объективными закономерностями организации и проведения спортивных соревнований, так и характером общественно-политических процессов в государстве на разных исторических этапах.

Научно обоснована необходимость применения комплекса мероприятий общесоциального и специально-криминологического предупреждения преступлений, совершаемых молодежными футбольными группировками, с выделением места и роли подразделений Национальной полиции Украины в их реализации. Внесены предложения по совершенствованию законодательного и организационного обеспечения предотвращения групповой насильственной преступности молодежи с учетом опыта Великой Британии, Бельгии, Германии, Польши, Италии, Австрии, Испании, Швеции и ряда других стран.

Эмпирическая база исследования включает результаты изучения 85 административных производств, 220 уголовных производств (дел), рассмотренных в 2010–2014 гг. судами различных регионов Украины; сводные данные анкетирования 270 работников Национальной полиции Украины (подразделений криминальной полиции, патрульной полиции и быстрого реагирования); 65 футбольных болельщиков – членов молодежных фан-клубов; обобщенные статистические сведения о состоянии преступности в Украине за период 2000–2015 гг. При подготовке диссертации использованы опыт работы автора в подразделениях системы МВД Украины, а также результаты непосредственного ознакомления с деятельностью правоохранительных органов в Турции, ФРГ, Молдове, Республике Беларусь, Польши и Франции.

Ключевые слова: преступления, совершаемые молодежными футбольными группировками, радикальные молодежные движения, предупреждение преступлений, личность преступника, криминологическая характеристика, правоохранительные органы.

Rudyk M. M. Prevention of crimes committed by youth football fan groups in Ukraine. – *Published as manuscript.*

Thesis for a Candidate Degree in Law, Speciality 12.00.08. – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2016.

This dissertation is a complex research with scientifically justified recommendations on prevention of crimes committed by youth football fan groups in Ukraine in it as well as with defining the ways of relevant law enforcement activity improvement. Historical and legal prerequisites of radical youth movements' establishment and development have been evaluated. Criminal law characteristic of crimes committed by youth football fan groups' participants has been given, their status, structure and dynamics (as well as offender's person determinants and features of significance) have been disclosed. Set of measures for prevention of such crimes on general social and special criminological levels (with the definition of prioritized fields of cooperation between the law enforcement agencies and other bodies of power) and suggestions of legal and organizational nature have been offered.

Key words: crimes committed by youth football fan groups; radical youth movements; prevention of crimes; offender's person; criminological characteristic; law enforcement agencies.

Підписано до друку 5.09.2016 р. Папір офсетний. Друк офсетний.
Формат 60х84/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
пр-т Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.

Друкарня Харківського національного університету внутрішніх справ
61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27.